

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Modernity and self-identity

Kwee, F.

Citation

Kwee, F. (1992). Boekbespreking van: Modernity and self-identity. *Acta Politica*, 27: 1992(4), 483-487.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3450031>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3450031>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

waarbij er geen controlerelaties tussen actoren worden meegenomen. Daarmee wordt in feite bij de berekening van de beslismacht voor B de eenheidsoperator gekozen. Dit betekent echter dat het belangrijkste aspect van de oude theorie, de verwerking van de onderlinge invloeden via de operator B , overboord wordt gegooid wat betreft de berekening van de beslismacht. Met andere woorden, de doorwerking van de invloed in macht is vervangen door een doorwerking van invloed in de policy posities. Zoals eerder gesteld, in mijn bezwaar tegen formule (9), speelt het machtsbegrip voor een gegeven vector van policy posities geen rol meer, wel de beslislregel.

Een tweede uitbreiding van de oude theorie is de invoering van K verschillende besluiten, die een bepaalde 'waarde' hebben. De beslismacht, in de oude theorie, hangt af van B , dus van de c_{ij} 's en, bij de door Van den Bos gegeven uitbreiding, van de saillanties s_{kj} . Per besluit kan de macht dus anders zijn. Dit hangt van deze saillanties af. De vergelijking (1) $P^{(d)} = VW^{(d)}$ op pagina 209 sommeert de beslismachten gewogen met de waarden van de besluiten. Dit is eveneens een zeer zinnige uitbreiding, al is deling door K aan te bevelen, zeker als K groot wordt. De resulterende vector $P^{(d)}$ wordt de vector van 'positionele macht' genoemd.

Nu komen wij echter aan twee werkelijk interessante stappen in het twee-fasenmodel wat betreft de ernst van de bezwaren. In vergelijking (2) $W = SP^{(d)}$ wordt de waardevector W voor de beslissingen uitgedrukt in de saillantiematrix S en de in (1) uitgedrukte vector van positionele machten. Met andere woorden: de waarde van een besluit is *niet* de som van de saillanties van dit besluit over alle actoren, dat wil zeggen $W = SE$, waarin E de vector van louter enen is, maar deze saillanties worden gewogen met de positionele machten van de actoren. Dit is in wiskundig opzicht om de volgende reden onverteerbaar. Uit (1) en (2) volgt $P^{(d)} = VSP^{(d)}$, ofwel $[E - VS]P = 0$. Dit homogeen stelsel heeft alleen een oplossing ongelijk de nulvector als $E - VS$ singulier is. Een kleine wijziging in S , de saillantiematrix, en $P = 0$. Dit probleem moet echter gezien worden tegen de achtergrond van theorieën als die van Hubbell, waarin een vector van exogene factoren, toegevoegd aan het rechterlid, tot 'normale' vergelijkingen leidt. Nog meer moeite heb ik met vergelijking (4): $P^{(i)} = CVSP^{(i)}$, waarin $P^{(i)}$ de $N \times 1$ vector van positionele machten van de vectoren in het beïnvloedingsmodel is. Binnen het beïnvloedingsmodel zou ik niet van macht willen spreken. De 'afleiding' van (4) wordt beschreven als 'the Laumann, Knoke and Kim line of reasoning'. Voor (4) geldt eveneens het voorheen beschreven bezwaar dat $P^{(i)}$ vrijwel steeds de nulvector is, maar een oplossing via exogene invloeden is ook hier, hoewel niet mooi, mogelijk.

Resumerend wil ik het volgende standpunt innemen. De introductie van saillanties en waarden van besluiten is een waardevolle uitbreiding van de theorie. De voorstelling van het besluit k op basis van de policy posities zou ik echter via directe toepassing van de beslislregels doen. Voor vergelijking (2) zou ik $W^{(d)} = SE$ willen voorstellen en $P^{(i)}$ in het geheel niet invoeren. De 'voting powers' v_{ik} , elementen van de matrix V , zou ik, als in de oude theorie, berekenen onder verwerking van de beïnvloedingsoperator B , waarin de saillanties zijn opgenomen.

ONDANKS DEZE, OGENSCHIJNLIJK WAT NEGATIEVE ANALYSE VAN DE MODELBOUW, BEN IK

vol lof over dit proefschrift. Met Wolters ben ik van mening dat we slechts kunnen hopen dat de promotoren Stokman en Wippler zullen voortgaan met het stimuleren van onderzoek langs deze lijnen. Incorporatie van speltheoretische beschouwingen met betrekking tot de saillanties van de verschillende te nemen besluiten, waarmee vermoedelijk de exchange-theorie van Coleman zou kunnen worden meegenomen in de bepaling van de policy posities, zou ik als verdere lijn van uitbouw willen suggereren.

C. Hoede

A. Giddens, **Modernity and Self-Identity**. Polity Press, Cambridge 1991.

Onvoldaanheid is het overheersende gevoel dat de lezer overhoudt na het lezen van *Modernity and Self-Identity*. De portee van het verhaal is na het eerste hoofdstuk al duidelijk en echt interessant wordt het pas weer tegen het eind, wanneer Giddens de opkomst van 'life politics' poneert als voornaamste uitvloeisel van het laat-moderne tijdperk. Daar tussenin besteedt Giddens veel aandacht aan het uiteenzetten en beargumenteren van zijn stelling, waarbij hij ten opzichte van eerder werk van eigen hand en binnen het boek zelf ruimschoots in herhalingen vervalt. Veel spijtiger echter is dat de sociologisch-theoretische (om van de politicologische niet eens te spreken) consequenties van deze 'life politics' onbesproken blijven. Van iemand die in de inleiding aankondigt dat het tijd is voor een 'reworking of the basic premises of sociological analysis', mag de lezer in dat opzicht meer verwachten. Het boek vormt een aanzet tot een debat over sociologische en politicologische premissen en is als zodanig en op zichzelf verdienstelijk. Maar de argumentatie en de inzet van het debat hadden aanzienlijk aan kracht kunnen winnen, wanneer Giddens expliciet de confrontatie met voornoemde premissen was aangegaan, in plaats van, zoals nu het geval is, hoofdzakelijk een inleiding in de sociale psychologie van de moderne mens te schrijven. Die moderne mens blijft, zoals van Giddens verwacht mocht worden, een 'knowledgeable agent', die ook nu weer zijn eigen geschiedenis maakt - in dit tijdperk door middel van 'life politics'. Alvorens deze premisse onder de loep te nemen, eerst iets over de inhoud van het boek.

Moderniteit moet allereerst begrepen worden op een institutioneel niveau. Moderne instituties verschillen ten opzichte van hun voorgangers wat betreft dynamiek, radicaliteit en mondialiteit. De dynamiek heeft niet alleen betrekking op het tempo waarin sociale veranderingen zich voltrekken, maar ook op de mate en de reikwijdte daarvan. Dat heeft enerzijds te maken met de afgenomen lokale inbedding van sociale relaties en instituties en anderzijds met een toegenomen penetratie van kennis en standaardisatie, door Giddens samengevat met de term 'abstracte systemen'. Veranderde tijd-ruimterelaties spelen een belangrijke rol, zowel ten aanzien van de afname van lokale gebondenheid van sociale relaties en instituties als ten aanzien van de invloed van abstracte systemen. De media, moderne communicatiemiddelen en

toegenomen mobiliteit creëren tot op zekere hoogte een mondiale cultuur, een enkelvoudig wereldwijd referentiekader, waaraan niemand zich kan onttrekken en waardoor het lokale als stabiliserende factor aan betekenis verliest. Het moderne principe van de radicale twijfel dat alle kennis voorlopig is en slechts tot nader order geldig, leidt in combinatie met de accumulatie van abstracte systemen tot een multipliciteit van autoriteiten, die elkaar onderling bestrijden. De mondiale cultuur kan als gevolg van deze dynamiek en radicale twijfel getypeerd worden als een risicocultuur. Niet omdat het moderne leven inherent risicovoller is, maar omdat risico (calculatie) een dominant principe is geworden.

Wat zijn nu de pendanten van deze risicocultuur op het niveau van het zelf? In de eerste plaats merkt Giddens op dat de verwevenheid tussen extentionaliteit (instituten) en intentionaliteit zelf een belangrijk kenmerk is van moderniteit. Een reflexief georganiseerd zelf (inclusief de fysieke verschijning) is één van de voornaamste projecten van de moderne mens. Daarbij gaat het niet om het inherente reflexieve bewustzijn dat aan alle menselijke activiteit ten grondslag ligt, maar om de reflexiviteit die het leven tot een biografische onderneming maakt. Levensplanning en levensstijl nemen, in omstandigheden waarin tradities aan betekenis verliezen en een veelvoud aan invloeden doordringt, een prominente plaats in. De moderne mens vraagt: 'How do I want to live and who do I want to be?' Giddens benadrukt dat dit zelf-als-project niet alleen geldt voor de gefortuneerden onder ons. De openheid van het sociale leven, de diversiteit van autoriteiten en de toename van mogelijke activiteiten dwingen iedereen tot keuzes en beslissingen, ongeacht economische beperkingen. Levensstijl moet dan ook niet opgevat worden als de consumptiepatronen die door 'glossy magazines' worden geadverteerd, maar als de min of meer geïntegreerde selectie van activiteiten die het individu onderneemt, niet alleen uit utilitaire overwegingen, maar ook als materialisatie van de vormgeving aan het zelf.

In omstandigheden van onzekerheid en toegenomen opties vormt de handhaving van vertrouwen een belangrijk onderdeel van het zelf-als-project. Het ontologisch vertrouwen dat in de kinderjaren wordt opgebouwd, mondt uit in een 'protective cocoon' die ieder mens nodig heeft om in het dagelijks leven verder te kunnen. Potentiële calamiteiten worden door deze cocon geweerd, omdat een voortdurend bewustzijn hiervan verlamrend zou werken. Moderniteit reduceert bepaalde risico's, maar genereert aan de andere kant risico als leidend principe en introduceert tevens bepaalde nieuwe 'high-consequence risks': atoomwapens, ineenstorting van de wereldeconomie, ecologische catastrofes. Door de media is het bewustzijn hiervan toegenomen (iemand kan bij voorbeeld meer weten van het broeikas-effect dan van zijn eigen lekkende kraan) terwijl het vertrouwen in de wetenschap en in de calculatie van risico is afgenomen. Wat resulteert is een 'overall anxiety', die niet specifiek aan bepaalde gebeurtenissen gebonden is, terwijl routinisering, één van de voornaamste beheersingsmechanismen van ongedifferentieerde angst, in een snel veranderende maatschappij steeds minder goed mogelijk is. Een toegenomen en constante investering in de filterfunctie van de 'protective cocoon' is dus noodzakelijk, waarbij een coherent en reflexief georganiseerd zelf ondersteuning en houvast biedt.

Op het relationele vlak is de 'pure relatie' obligaat geworden. Externe criteria (fa-

miliebanden, burenplicht) zijn afwezig, de relatie bestaat alleen bij de gratie van wat deze te bieden heeft. Intimiteit en 'commitment' zijn de natuurlijke eisen die een dergelijke relatie stelt, omdat externe verankering afwezig is. Intimiteit is dus niet alleen een tegenreactie op een steeds onpersoonlijker wordende maatschappij, maar valt daarmee deels samen.

Een gevolg van de penetratie van abstracte systemen is een voortdurend proces van 'deskilling' en 'reskilling'. Voor zaken die men vroeger zelf afhandelde wordt nu de vakman of de therapeut in huis gehaald, of het doe-het-zelfboek gelezen. Er is zowel sprake van het onttrekken van kennis en vaardigheden, als van het toedelen en verspreiden ervan. Als gevolg van dit proces worden lokale vormen van sociale controle vervangen door een dialectiek van controle.

Eveneens gerelateerd aan de ontwikkeling van wetenschap, technologie en expertise is wat Giddens noemt de 'sequestration of experience', letterlijk vertaald de 'beslaglegging van ervaring'. Giddens bedoelt hiermee dat de menselijke ervaring wordt geïsoleerd van morele en existentiële vraagstukken, waardoor het menselijk bestaan zelf-referentieel wordt. Een instrumentele en positivistische houding ten opzichte van mens en natuur ligt hieraan ten grondslag. Het zelf als reflexief project creëert zelfactualisatie en 'selfmastery', maar geeft geen betekenis aan het menselijk bestaan. Authenticiteit is zowel een waarde als een streven, maar is op zichzelf moreel leeg. Een fundamenteel modern psychisch probleem is dan ook zinloosheid. Met name op zogenaamde 'fateful moments', momenten die van grote betekenis zijn voor de verdere levensloop van het individu, schiet de interne het zelf-referentiële karakter van het systeem te kort.

In navolging van Erikson, vat Giddens de effecten van moderniteit op het zelf samen in een aantal dilemma's die door het individu moeten worden opgelost: *eenheid* versus *fragmentatie* – het leren omgaan met contextuele diversiteit in relatie tot het zelf; *machteloosheid* versus *toeïgening* – het leren omgaan met voortdurende (re)allocatie van deskundigheid; *autoriteit* versus *onzekerheid* – het vormgeven aan 'commitment' in relatie tot radicale twijfel; *personalisering* versus *depersonalisering* – de constructie van een persoonlijke levensstijl onder standaardiserende invloeden.

De confrontatie met deze dilemma's brengt de morele en existentiële dimensie van het bestaan weer in beeld. Volgens Giddens heeft de expansie van de reflexieve ordening die verstoken is van externe toetsingscriteria, in het laat-moderne tijdperk haar limiet bereikt. Daardoor komen niet alleen sociale instituties ter discussie te staan, maar rijzen ook vraagstukken van politieke aard die Giddens typeert met de term 'life politics'.

'Life politics' verenigt in feite het zelf-als-reflexief-project en de onderdrukte morele en existentiële dimensie van het moderne leven. 'Life politics' is vooral een politieke agenda en houdt zich niet bezig met politieke instituties. Om deze politieke agenda van 'life politics' te karakteriseren zet Giddens deze af tegen de agenda van 'emancipatory politics' die het vroeg-moderne tijdperk karakteriseerden.

'Emancipatory politics' gaat uit van een hiërarchische machtsopvatting: macht wordt begrepen als de mogelijkheid om te onderwerpen. Het elimineren van niet-legitieme overheersing is het overkoepelend doel van emancipatoire politiek. De

politieke agenda omvat de reductie van uitbuiting, ongelijkheid en onderdrukking, of positief geformuleerd, het bevorderen van rechtvaardigheid, gelijkheid en participatie. Emancipatie is een voorwaarde voor autonomie (de vrijheid tot individuele ontplooiing binnen de grenzen van het samenleven), maar geeft geen invulling aan de keuzes die vanuit die autonomie gemaakt kunnen worden. 'Life politics' haakt daarop in en is dus een politiek van keuzes. Terwijl emancipatoire politiek zich bezighoudt met levenskansen, houdt 'life politics' zich bezig met levensstijl vanuit een ethisch perspectief. Aan de hand van existentiële kernvragen identificeert Giddens de terreinen waarop 'life politics' zich begeeft en formuleert per gebied de belangrijkste morele vragen. De terreinen die deel uitmaken van de politieke agenda van 'life politics' zijn: natuur, reproductie, wereldsystemen, zelf en lichaam. Voorbeelden van morele kwesties op deze terreinen zijn respectievelijk: 'Welke zijn de principes van een ecologische ethiek?'; 'Welke ethische principes leiden genetische manipulatie?'; 'Welke grenzen moeten worden gesteld aan wetenschappelijke en technologische innovatie?'; 'Of, en zo ja welke, sekseverschillen moeten behouden blijven?' Giddens benadrukt dat 'life politics' geen vervanging vormen voor 'emancipatory politics'. De strijd om verwerving, behoud en uitbreiding van mensenrechten blijft van cruciaal belang. Ook is het niet zo dat emancipatoire politiek uitsluitend een wegbereider voor 'life politics' vormt. Er kan ook sprake zijn van een verbinding, zoals volgens Giddens in de vrouwenbeweging het geval is, of van een omgekeerde volgorde, waarbij Giddens als voorbeeld geeft dat de levensstijl in rijke landen radicaal zal moeten wijzigen om de emancipatie van de arme landen te kunnen bekostigen.

Giddens heeft zonder meer enkele kenmerken van het moderne leven en de moderne mens raak getypeerd. De analyse roept echter ook op vele punten vragen op. Twee punten van kritiek zal ik hier bespreken.

De sleutel tot Giddens' werk is het concept van het reflexief bewustzijn dat functioneert als het scharnier tussen 'structure' en 'agency'. Structuur is zowel het medium als de uitkomst van het op reflexief bewustzijn gebaseerde menselijk handelen. Het meest opmerkelijke van *Modernity and Self-Identity* is dat Giddens dit concept handhaaft en zelfs tot karakteristiek kenmerk van de moderne mens maakt, zonder nadere psychologische argumentatie of bewijsvoering. Net als in *The Constitution of Society* baseert Giddens zich voornamelijk op etnomethodologische studies van Garfinkel en de dramaturgische variant daarvan van Goffman, op de egopsychologie van Erikson en op meer klassiek psychoanalytische inzichten, zonder de keuze van deze (combinatie van) theorieën te rechtvaardigen. De onderlinge verenigbaarheid van genoemde theorieën is discutabel of verdient ten minste explicitering en met name ontbreekt een confrontatie met meer cognitief georiënteerde psychologische theorievorming over het menselijk bewustzijn.

Door uit te gaan van bovengenoemde psychologische theorieën heeft Giddens' analyse van de moderne mens een westerse en ook een humanistische 'bias'. Het eerste is misschien niet zo erg. De schets van het laat-moderne tijdperk impliceert al min of meer een welvaartspeil en een organisatiegraad die voornamelijk met westerse samenlevingen verbonden zijn. De humanistische 'bias' is een serieuzer be-

zwaar, omdat deze in essentie positief-normatief is. Zelfactualisatie, dilemma's oplossen, sublimatie en 'selfmastery' zijn niet alleen tekens van 'knowledgeability', maar wijzen ook op een positieve inzet van dit vermogen, die als inherent wordt beschouwd. Giddens ontkomt daarmee niet aan de maakbaarheid van de mens en zijn samenleving en is daardoor, ironisch genoeg, in feite ouderwets bezig. De stelling dat de laat-moderne mens, na decennia van morele en existentiële (zelf)verwaarlozing, zijn noden herkent en weet te transformeren tot de agenda van 'life politics', onderstreept dit nog eens.

Op zichzelf is deze normatieve inhaalmanoeuvre eveneens problematisch. Het zelf-referentiële systeem bereikt enerzijds zijn limiet en moet dus bijna volledig geacht worden, maar is anderzijds weer niet zo volledig dat de 'knowledgeable agent' niet meer in staat is om op zoek te gaan naar externe criteria voor een zinvol leven. Impliciet wordt een dialectiek verondersteld, die echter nergens wordt benoemd noch verklaard en misschien zelfs onverenigbaar is met het reflexief bewustzijn, dat immers extentionaliteit en intentionaliteit op innige wijze met elkaar verbindt en geen oppositie toelaat. Met andere woorden, het is niet duidelijk op welke gronden het reflexief bewustzijn de instrumentele en positivistische houding ten opzichte van het menselijk bestaan accepteert danwel verwerpt, waarbij tevens opgemerkt moet worden dat deze houding zelf net zo goed een normatief/existentieel antwoord vormt. Kortom, als uitgangspunt voor een analyse van moderniteit had Giddens er misschien beter aan gedaan het ontologisch vertrouwen in de maakbaarheid van mens en samenleving zelf ter discussie te stellen.

Politicologisch interessant is de verandering van de politieke agenda in het laat-moderne tijdperk. Bepert deze verandering zich tot de inhoud van de politieke agenda of worden ook het proces van agendavorming en de politieke kaders en instituties die daarbij een rol spelen, geproblematiseerd in het laat-moderne tijdperk? Terzijde geeft Giddens aan dat de bestaande politieke instituties misschien niet het meest geschikt zijn om de problemen van de 'life politics' het hoofd te bieden, maar dit wordt door hem niet verder uitgewerkt. Daarnaast doet ook het gegeven dat Giddens de vrouwenbeweging aanhaalt als voorbeeld van 'life politics', vermoeden dat hij de 'enge' definitie van de politiek ter discussie stelt. Helaas laat Giddens het daarbij. Het politieke sluitstuk van zijn analyse blijft daardoor wat a-politiek in de lucht hangen, waardoor althans het moderne *politieke* leven geen gestalte krijgt, de opkomst van 'life politics' ten spijt.

F. Kwee

Frits Boterman, *Oswald Spengler en Der Untergang des Abendlandes. Kulturpessimist en politiek activist*. Van Gorcum, Assen/Maastricht 1992.

De cultuurfilosoof Oswald Spengler (1880-1936) wordt wel als een wegbereider van het nationaal-socialisme beschouwd. Zo merkte de bekende Duitse historicus Karl Dietrich Bracher ooit op: 'dat Spengler afstand tot het nationaal-socialisme be-